

Danuta Dziawgo

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PROBLEMY EWIDENCJI KSIĘGOWEJ INSTRUMENTÓW POCHODNYCH W KONTEKŚCIE POSTĘPUJĄCEJ HARMONIZACJI RACHUNKOWOŚCI W UNII EUROPEJSKIEJ

1. Harmonizacja rachunkowości w Unii Europejskiej

Problem prezentacji w sprawozdaniach finansowych wartości majątku i źródeł jego finansowania zgodnie z zasadą wiernego i rzetelnego obrazu był i pozostaje wyzwaniem dla szeroko rozumianej nauki rachunkowości. Odpowiedzią na to wyzwanie jest postępująca harmonizacja rachunkowości na świecie. Wskazać przy tym należy dwa nurty prowadzonej harmonizacji, dokonującej się na bazie regulacji: amerykańskich oraz międzynarodowych standardów rachunkowości (MSR) wraz z międzynarodowymi standardami sprawozdawczości finansowej (MSSF).

Problem tkwi jednak już u podstaw konstrukcji obu systemów ewidencyjnych. W podejściu amerykańskim (US GAAP)¹ to, co nie jest zabronione, jest dozwolone. Natomiast MSR-y zmierzają, jak się wydaje, w kierunku wypracowania wzorcowego planu kont. Wyraźny jest bowiem trend odrzucania rozwiązań alternatywnych oraz stopniowe zawężanie uznaniowości. Można określić to jako początek procesu unifikacji rachunkowości, chociaż na obecnym etapie MSR i MSSF są nieco lakoniczne: nie zawierają dokładnych opisów procedur księgowych, nie ma w nich techniki księgowej, brakuje wzorcowych systemów ewidencyjnych, nie wymienia się nazw kont księgowych.

¹ Generally Accepted Accounting Principles – powszechnie akceptowane zasady rachunkowości.

Międzynarodowe standardy rachunkowości zostały jednak zaadaptowane przez Unię Europejską, stąd też ich znaczenie istotnie wzrosło². W roku 2002 Parlament Europejski uchwalił konieczność stosowania MSR i MSSF od 1 stycznia 2005 r. przez spółki giełdowe krajów UE-25 oraz do skonsolidowanych sprawozdań finansowych³. Niewątpliwie rozpoczęło to nowy etap w rozwoju rachunkowości.

Uregulowania dotyczące instrumentów pochodnych znajdują się aż w dwóch standardach. W MSR 32 „Ujmowanie i prezentacja instrumentów finansowych”, sformułowano m.in. zasady ujmowania w sprawozdaniu finansowym instrumentów finansowych i ich wyceny, informacje na temat zabezpieczenia transakcji na instrumentach finansowych, rozliczanie zysków lub strat transakcji zabezpieczanych. Z kolei w MSR 39 „Instrumenty finansowe – ujmowanie i wycena” sformułowano definicje, wymagania co do sposobu prezentacji w bilansie instrumentów finansowych, a także informacje, które należy ujawnić na temat bilansowych i pozabilansowych instrumentów finansowych. Początkowo MSR 39 miał kompleksowo uregulować zagadnienie instrumentów finansowych i zastąpić MSR 32. Jednak z uwagi na stopień skomplikowania tych zagadnień do dziś wciąż funkcjonują aż dwa standardy regulujące materię instrumentów finansowych, w ramach których omawiane są instrumenty pochodne.

2. Wyzwania ewidencyjne

Dyskusja związana z poziomem uznaniowości pozostawionym podmiotom gospodarczym w zakresie rachunkowości przybrała na sile po głośnych bankructwach dużych firm. Upowszechniono wówczas w negatywnym kontekście termin „kreatywna rachunkowość” do tego stopnia, że dziś wciąż jeszcze trudno o merytoryczną dyskusję w tym zakresie. Tymczasem rachunkowość była, jest i zapewne pozostanie kreatywna. Nie należy jednak mylić kreatywności z malwersacjami, które podpadają już pod kodeks karny.

Kreatywność związana jest bowiem z realizowaniem kluczowej dla rachunkowości zasady wiernego i rzetelnego obrazu. Dlatego też w ramach rachunkowości bilansowej, w ramach obowiązujących przepisów prawnych, pozostawiono do wyboru podmiotom szeroki wachlarz możliwych do stosowania rozwiązań, aby w jak największym stopniu zapewnić adekwatność sprawozdań finansowych.

² Również inne państwa spoza UE przyjęły MSR-y, np. Australia.

³ Od 1 stycznia 2005 r. MSR/MSSF dotyczą:

- a) skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek publicznych,
- b) wszystkich spółek notowanych na regulowanych rynkach kapitałowych krajów członkowskich, z wyjątkiem tych spółek publicznych, które:
 - stosują US GAAP i których papiery wartościowe notowane są równolegle na innych rynkach,
 - spółek, które wyemitowały papiery wartościowe typu dłużnego (te podmioty muszą zaimplementować MSR/MSSF najpóźniej od 1 stycznia 2007 roku).

Oczywiście kreatywność to także wykorzystywanie różnorodnych technik w celu księgowej „poprawy” uzyskanego wyniku finansowego, bez łamania przepisów prawnych. Dla przykładu można tu przytoczyć kilka tak powszechnie znanych technik, że mają one już swoje fachowe określenia:

- *hollow swaps* – handel między firmami (np. energetycznymi) ich wolnymi mocami, jednak są to transakcje zamienne; efekt – wzrost wartości przychodów;
- *channel stuffing* – sztuczne zawyżanie przychodów ze sprzedaży (wysyłka większej ilości towaru niż zamawiano); efekt – krótkookresowy wzrost wartości sprzedaży, wzrost należności;
- *de-despatching* – wykazanie sprzedaży w momencie przyjęcia zamówienia (a nie wystawienia faktury/opuszczenia magazynu); efekt – wzrost wartości sprzedaży w danym okresie dzięki przesunięciu w czasie;
- *round tripping* – sprzedawanie i kupowanie tego samego towaru pomiędzy dwoma firmami; efekt – wzrost wartości sprzedaży;
- *off-balance-sheet activity* – np. *leasing* (obniżenie wartości zadłużenia – nie ma kredytu bankowego), instrumenty pochodne; efekt – brak ujęcia w bilansie pewnych zobowiązań, poprawa wskaźników finansowych;
- sekurytyzacja – efekt: aktywa można zamienić na gotówkę i jednocześnie dalej je wykazywać w bilansie skonsolidowanym.

Wydaje się, że obecnie najważniejsze z wyzwań rachunkowości to właściwe ujęcie rezerw oraz instrumentów pochodnych. To one bowiem wyróżniają się relatywnie wysokim poziomem uznaniowości pozostawionym podmiotom gospodarczym.

Istota rezerw wiąże się z ograniczeniem ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej. Należy jednak przy tym pamiętać, że utworzenie rezerwy podwyższa koszty, a w konsekwencji obniża wynik finansowy jednostki. Dlatego też podmioty nie zawsze tworzą rezerwy, aby np. uniknąć wykazania ujemnego wyniku finansowego. Z kolei rozwiązanie rezerwy podwyższa poziom przychodów, wpływając tym samym na zwiększenie poziomu wyniku finansowego. Powoduje to więc możliwość występowania nadużyć i „właściwego” kształtowania poziomu wyniku finansowego jednostki. Należy jednocześnie zwrócić uwagę na to, że utworzenie rezerwy nie pociąga za sobą skutku rzeczowego, np. w postaci wypływu środków z rachunku bankowego. Jest to zabieg czysto księgowy, mający na celu stworzenie swoistego bufora na przyszłe, uprawdopodobnione wydatki bądź koszty.

W ramach rezerw występuje ponadto problem właściwego ujęcia różnic, występujących w rezultacie odmiennych regulacji w przepisach prawa bilansowego oraz przepisach prawa podatkowego. Jest to zagadnienie tym bardziej istotne, że jak się wydaje, prawo bilansowe i podatkowe w coraz większym stopniu będą rozbieżne. W rezultacie tych rozbieżności wynik finansowy brutto wykazywany przez firmy często jest niższy od podstawy opodatkowania, co wynika z tego, że wiele kosztów księgowych nie jest uznawane za koszty według przepisów podatkowych. Występuje także problem momentu ujęcia danych kosztów, który często jest odmienny w

prawie bilansowym i w prawie podatkowym (zasada memoriałowa i zasada kasowa). Podobne problemy występują przy ewidencji instrumentów pochodnych.

Jedną z dotychczas nierozwiązanych w zadowalający sposób w rachunkowości kwestii, na całym świecie, jest właśnie ujmowanie w księgach i prezentowanie (zarówno w bilansie, jak i w odrębnych informacjach) ekspozycji firmy na ryzyko z tytułu jej zaangażowania na rynku instrumentów pochodnych.

Tabela 1. Zestawienie wybranych cech instrumentów pochodnych.

Wyszczególnienie	<i>Forwards</i>	<i>Futures</i>	Opcje	SWAPs
Poziom standaryzacji	Zindywidualizowane	Wystandaryzowane	Zindywidualizowane i wystandaryzowane	Zindywidualizowane
Przepływy finansowe na moment zawarcia umowy	Zero	Depozyt początkowy (jeżeli uiszczony w formie papierów wartościowych, wówczas zero)	Premia	Zero
Przepływy finansowe pomiędzy datą zawartej umowy a jej realizacją	Zero	Depozyty uzupełniające; przyszłe przepływy pieniężne nieznane co do czasu i wartości	Brak	Zależne od sytuacji rynkowej
Obligatoryjność wykonania transakcji	Tak	Tak	Nie (nabywca opcji) Tak (wystawca opcji)	Tak

Źródło: opracowanie własne.

Główne problemy wiążące się z tymi papierami wartościowymi, stwarzające problemy w ewidencji księgowej, wynikają z następujących przesłanek (tab. 1).

1. W momencie zawierania transakcji następuje zerowy bądź nieistotny z punktu widzenia wartości transakcji wypływ środków z rachunku bankowego. Oznacza to, że transakcji tych „nie widać” w księgach głównych. Wartość godziwa danego instrumentu na moment zawarcia transakcji może więc wynosić zero.

2. Występuje bardzo silny efekt dźwigni finansowej.

3. Zawarte transakcje muszą zostać obligatoryjnie wykonane (ten obowiązek nie istnieje jedynie w przypadku nabywcy opcji).

4. W momencie zawierania umowy, tj. w okresie bieżącym, określa się cenę zobowiązania, które zostanie wykonane w okresie przyszłym. Tymczasem stosowanie zasady memoriałowej uniemożliwia odnoszenie w ciężar rachunku zysków i strat wielkości dotyczących przyszłego okresu (sprzeczność ta jest szczególnie widoczna przy zakupie opcji).

5. Podmiot może wykorzystywać instrumenty pochodne w celu zabezpieczania swoich pozycji bazowych, ale może także spekulować. Jest bardzo trudno określić poziom zobowiązań i ryzyka przyjęty przez dany podmiot bez znajomości szczegółowych warunków, na jakich zostały zawarte poszczególne kontrakty. Dane te nie są jednak dostępne dla zewnętrznych odbiorców informacji, co stwarza możliwości manipulacji informacją.

6. Możliwe są różnorodne techniki łączenia pojedynczych instrumentów pochodnych w wiązki, obejmujące wiele walorów. W praktyce uniemożliwia to uzyskanie pełnego obrazu zobowiązań i ryzyka, jakie przyjęła na siebie firma, bez znajomości szczegółów zawartych transakcji.

7. Pomiędzy datą zawarcia umowy *forward* a datą realizacji tej umowy nie występuje żaden przepływ środków. Zawarcie takiej umowy można w skrajnym przypadku nawet ukryć.

8. Z kolei w przypadku *futures* przyszły rozkład przepływów pieniężnych z tytułu zawarcia tego kontraktu jest niemożliwy do określenia i zaplanowania w czasie (jeżeli występują niekorzystne dla podmiotu ruchy cen, musi on przekazywać w gotówce giełdzie dodatkowe depozyty – nieregularnie, w różnej wysokości, uzależnione od bieżącej sytuacji na rynku terminowym). Z punktu widzenia rachunkowości oraz analizy finansowej stanowi to bardzo poważną wadę tego instrumentu finansowego.

9. W przypadku opcji zarządzanie nimi dla wystawiającego jest bardzo trudne i ryzykowne z powodu nieliniowego charakteru ryzyka cen i nielimitowanego poziomu potencjalnej straty. Cena opcji nie idzie bowiem w parze z wartością kursu instrumentu bazowego; z drugiej jednak strony instrument ten jest bardzo użyteczny dla zabezpieczenia innych otwartych pozycji. Ponieważ jednak pozycja wystawcy opcji jest bardzo ryzykowna, więc należy to wykazać w księgach. Nierozwiązany dotychczas pozostaje jednak problem, jak to zrobić.

10. Ujęcie w bilansie nominalnych wartości instrumentów pochodnych sztucznie i w istotny sposób zwiększyłoby sumę bilansową. Byłoby to więc niezgodne z zasadą wiernego i rzetelnego obrazu.

3. Ogólne zasady ewidencji instrumentów pochodnych

Ewidencję instrumentów pochodnych reguluje w Polsce Ustawa o rachunkowości, rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, a także MSR 32 i 39.

Przez instrument finansowy w rachunkowości rozumie się kontrakt powodujący powstanie aktywów finansowych u jednej ze stron (nabycie papieru wartościowego) i zobowiązania finansowego (wystawienie papieru wartościowego) albo instrumentu kapitałowego (emisja akcji własnych) u drugiej – pod warunkiem, że z

kontraktu zawartego między dwiema lub więcej stronami jednoznacznie wynikają skutki gospodarcze, bez względu na to, czy wykonanie praw lub zobowiązań wynikających z kontraktu ma charakter bezwarunkowy, czy warunkowy – dzięki temu ostatniemu zapisowi włączono instrumenty pochodne do instrumentów finansowych.

Instrumenty finansowe klasyfikuje się w dniu ich nabycia (lub powstania) z punktu widzenia księgowego do 4 kategorii:

1) aktywa/zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu (nie mogą zostać przekwalifikowane do innych kategorii; różnice w wycenie odnoszone na przychody/koszty finansowe),

2) pożyczki udzielone i należności własne,

3) aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności,

4) aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

Na rysunku 1 zaprezentowano kryteria klasyfikacji danego instrumentu finansowego do jednej z wymienionych powyżej czterech kategorii. Natomiast na rys. 2 zestawiono metody wyceny poszczególnych kategorii instrumentów finansowych.

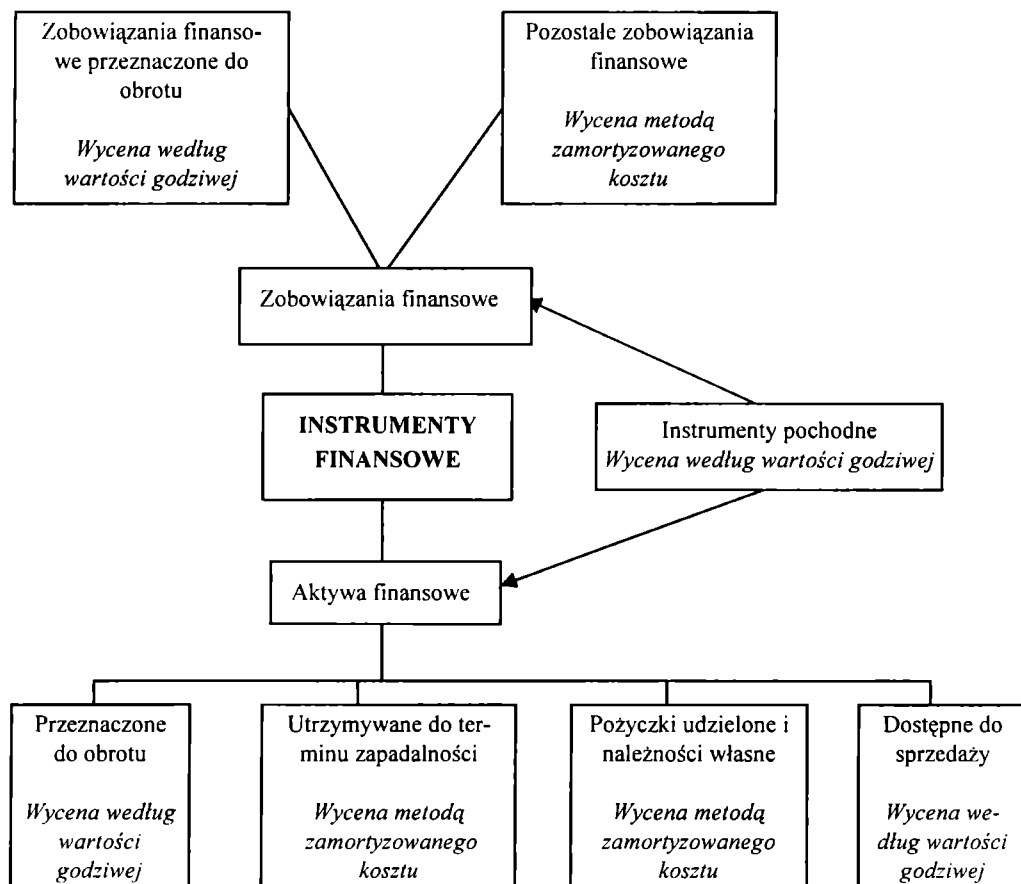

Rys. 1. Klasyfikacja aktywów finansowych

Źródło: [IAS 39 2000].

Ujęcie instrumentów pochodnych następuje w bilansie (a nie poza bilansem) według wartości godziwej, ze zmianami odnoszonymi do rachunku zysków i strat od

momentu zawarcia umowy jako aktywa lub zobowiązania (nie jako przepływ gotówki). W rzeczywistości jednak w bilansie nie są ujmowane nominalne zobowiązania, jakie przyjęła na siebie firma, a jedynie zmiany ich poziomu na moment wyceny.

Rys. 2. Klasyfikacja instrumentów finansowych oraz metody ich wyceny

Źródło: [Wycena i ewidencja... 2004].

Uściślając, ujęcie w bilansie instrumentu pochodnego następuje w momencie, kiedy jednostka staje się stroną wiążącego kontraktu. Wartość początkową stanowi wartość godziwa przekazanej lub otrzymanej zapłaty plus koszty transakcyjne (cena nabycia). Niekiedy jednak wartość początkowa wynosi zero, dlatego transakcja taka nie jest księgowana.

Ewidencja następuje pod datą zawarcia kontraktu bez względu na przewidziany termin rozliczenia transakcji, przy czym instrumenty nabyte/sprzedawane na rynku regulowanym wprowadza się do ksiąg według decyzji jednostki:

- pod datą zawarcia transakcji bądź
- na dzień rozliczenia transakcji (ale ich skutki ustala się od dnia zawarcia transakcji i zalicza odpowiednio do danego okresu, w którym nastąpiło przeszacowanie do przychodów/kosztów finansowych lub na kapitał z aktualizacji wyceny).

Ponadto dozwolona jest rachunkowość zabezpieczeń, jednak pod pewnymi warunkami. Podmiot ma tu możliwość, ale nie obowiązek skorzystania z kompensowania pozycji zabezpieczanej (bazowej) pozycją zabezpieczającą (terminową). Wówczas różnice odnosi się nie na rachunek zysków i strat, ale na kapitały. W efekcie łącznie ujmuje się pozycję podstawową i pochodną, bez wpływu na wynik finansowy z tytułu wahań przed zamknięciem danej transakcji. Występuje tu jednak jeszcze jeden dodatkowy element – zmiany skuteczne oraz zmiany nieskuteczne. Jedynie zmiany skuteczne mogą być kompensowane (określenie, jaka część stanowi zmianę skuteczną, a jaka zmianę nieskuteczną, szacowana jest głównie za pomocą modeli ekonometrycznych dla danych historycznych).

Należy również zauważyć, że księgowanie na kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny powoduje konieczność ujęcia skutku podatkowego – czyli uwzględnienia kategorii odroczonego podatku dochodowego.

4. Przykłady ilustrujące problemy ewidencji instrumentów pochodnych

PRZYKŁAD 1

1. Inwestor nabył opcję zakupu 1 mln euro po kursie 4,0 PLN w celach handlowych. Zapłacił za nią premię 20 000 PLN.

2. Wartość opcji wzrosła o 5000 PLN.

3. Spadek wartości godziwej opcji o 2000 PLN.

4. Rozliczenie opcji (nierzeczywiste):

a) wartość opcji 30 000 PLN,

b) wyksięgowanie kontraktu.

Aktywa finansowe (opcja call)	
1) 20 000	3) 2 000
2) 5000	4b) 23 000

Rachunek bankowy	
4a) 30 000	1) 20 000

Koszty finansowe	
3) 2 000	
4b) 23 000	

Przychody finansowe	
	2) 5 000
	4a) 30 000

W przykładzie tym pokazano, że w zależności od sytuacji na rynku, na moment wyceny korygowana jest wartość godziwa opcji w korespondencji z kontem „Koszty finansowe” bądź „Przychody finansowe”, wpływając na wykazywany

poziom wyniku finansowego danego podmiotu. Są to przy tym kwoty czysto księgowe, związane z wyceną posiadanych składników bilansu, i nie wynikają z poprawienia bądź pogorszenia wyników osiąganych przez podmiot na działalności podstawowej.

PRZYKŁAD 2

Firma w październiku planuje dokonać zakupu maszyny w USA w lutym za 100 000 USD. Importer obawia się umocnienia dolara w stosunku do polskiego złotego.

1. Importer zawiera transakcję *forward* ze swoim bankiem 15 listopada na dostawę 100 000 USD z terminem dostawy 1 lutego po kursie 3,08 PLN/1 USD. Kurs spot: 3,0 PLN/1 USD.

2. 31 grudnia kurs dolara wynosi 3,06 PLN/1 USD.

3. Otrzymanie faktury na kwotę 100 000 USD. Kurs 3,15 PLN/1 USD.

4. 1 lutego bank otrzymał od importera 308 000 PLN, a w zamian przekazał dostawcy z USA 100 000 USD. Kurs dolara 1 lutego wyniósł 3,15 PLN.

5. Rozliczenie kontraktu.

6. Przyjęcie środka trwałego na stan według ceny zakupu.

Wersja 1 – podmiot stosuje rachunkowość zabezpieczeń

Zobowiązania wobec dostawcy		Rozliczenie zakupu	
4) 308 000	3) 315 000	3) 315 000	4a) 7 000
4a) 7 000			6) 308 000
Środek trwały		Instrumenty pochodne <i>forward</i>	
6) 308 000		5) 2 000	2) 2 000
Kapitał z aktualizacji wyceny		Rachunek bankowy	
2) 2 000	5) 2 000		4) 308 000

Wersja 2 – podmiot nie stosuje rachunkowości zabezpieczeń

Zobowiązania wobec dostawcy		Rozliczenie zakupu	
4) 315 000	3) 315 000	3) 315 000	6) 315 000
Środki trwałe		Instrumenty pochodne <i>forward</i>	
6) 315 000		5a) 2 000	2) 2 000
Koszty finansowe		Rachunek bankowy	
2) 2 000		5) 7 000	4) 315 000

Przychody finansowe

5) 7 000

5a) 2 000

Analizując oba powyższe sposoby księgowania tych samych zdarzeń gospodarczych, można zauważyć, że łączy je właściwie tylko jedno: poziom zysku ostatecznie zrealizowanego w wysokości 7000 PLN. Rozbieżności natomiast dotyczą przede wszystkim:

- wartości środka trwałego, ponieważ w pierwszym przypadku jest on obniżony o wartość zysku zrealizowanego z transakcji instrumentem pochodnym,

- wartości odnoszonych w rachunek zysków i strat za pośrednictwem kont „Koszty/Przychody finansowe”. W pierwszym sposobie w ogóle nie wystąpiły księgowania na tych kontach, natomiast w drugim przypadku wystąpiły, wpływając na wysokość wyniku finansowego. W pierwszym okresie został on obniżony o 2000 PLN, natomiast w drugim okresie zwiększony o 9000 PLN. Po dokonaniu kompensaty uzyskuje się rzeczywisty wpływ instrumentu pochodnego na działalność podmiotu gospodarczego. Jednak w poszczególnych momentach sprawozdawczych instrument pochodny sztucznie zaniżał wynik finansowy i zawyżał wynik finansowy.

Właśnie te przesunięcia w czasie stwarzają możliwość manipulacji wynikiem finansowym podmiotu gospodarczego i stwarzają tak duże trudności organom regulacyjnym.

PRZYKŁAD 3

Firma nabyła opcję sprzedaży 1 mln USD za 6 miesięcy po kursie 3,15 PLN/USD. Premia zapłacona wystawcy opcji wyniosła 30 000 PLN. Kurs walutowy na moment bilansowy wynosi 3,20 PLN/USD. W momencie realizacji opcji kurs wynosi 3,13 PLN/USD. Firma realizuje opcję.

Koszty finansowe

3a) 10 000

Rachunek bankowy

3) 20 000

1) 30 000

Instrumenty pochodne – opcje

1) 30 000

3) 20 000

3a) 10 000

Operacje:

1. Zakup opcji sprzedaży za 30 000 PLN.

2. Wycena opcji na moment bilansowy: $(3,15 - 3,20) \cdot 1 \text{ mln USD} = -50 \text{ 000 PLN}$.

Oznacza to, że opcja dla jej nabywcy jest bezwartościowa i pozwoli on jej wygasnąć. Czyli wartość opcji dla jej posiadacza wynosi tu zero [Wartość opcji nigdy nie jest ujemna dla nabywcy opcji]. W efekcie nie występuje tu księgowanie.

3. Wycena opcji na moment realizacji opcji: $(3,15 - 3,13) \cdot 1 \text{ mln USD} = 20 \text{ 000 PLN}$ i rozliczenie transakcji.

PRZYKŁAD 4

Zabezpieczanie wartości godziwej za pomocą opcji. Operacje:

1. Inwestor nabył akcje za 1 mln PLN.

1a. Jednocześnie nabył opcję, aby zabezpieczyć się przed spadkiem wartości akcji. Wartość zapłaconej premii wynosi 20 000 PLN.

2. Wartość akcji wzrosła o 60 000 PLN.

3. Na instrumencie terminowym strata: 65 000 PLN. Na <-65 000 PLN> składają się:

a) zmiany nieskuteczne z tytułu zmian wartości czasowej instrumentu pochodnego <-5.000 PLN>,

b) zmiany skuteczne z tytułu zmian wartości wewnętrznej <-60 000 PLN>.

Odniesienie części skutecznej na pozycję zabezpieczaną 60 000 PLN.

Część nieskuteczna pozostaje w rachunku zysków i strat (5000 PLN). Nieskuteczność wynosi tu 5000 PLN.

Rachunek bankowy		Koszty finansowe	
	1) 1 000 000	3a) 5 000	
	1a) 20 000		
Akcje		Instrumenty pochodne – opcje	
1) 1 000 000		1a) 20 000	3a, b) 65 000
Kapitał z aktualizacji wyceny pozycji zabezpieczonej		Odpisy aktualizujące aktywa finansowe	
3b) 60 000	2) 60 000	2) 60 000	

5. Aspekt podatkowy

Należy również wspomnieć o ujęciu instrumentów pochodnych w przepisach prawa podatkowego. Zgodnie z art. 16h ust.1 pkt 8b Ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych za koszty uzyskania przychodów nie uważa się wydatków związanych z nabyciem pochodnych instrumentów finansowych do czasu:

- realizacji praw wynikających z tych instrumentów albo
- rezygnacji z realizacji praw wynikających z tych instrumentów albo

- ich odpłatnego zbycia.

Równocześnie jednak nie ma przepisu wyłączającego z opodatkowania przychody z tytułu sprzedaży instrumentów pochodnych.

W rezultacie premie z tytułu wystawienia opcji zakupu i opcji sprzedaży stanowią przychód w rozumieniu przepisów prawa podatkowego. Natomiast premie zapłacone z tytułu nabycia opcji zakupu i opcji sprzedaży nie stanowią kosztu w rozumieniu przepisów prawa podatkowego aż do momentu zamknięcia transakcji. Ponadto istota opcji jako potencjalnej korzyści dla jej nabywcy powoduje dodatkowo konieczność uwzględnienia powstania dodatniej różnicy przejściowej z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

Natomiast w przypadku depozytów uiszczanych w transakcji *futures* stanowią one – jak sama nazwa wskazuje – depozyty, zatem ich uiszczanie nie stanowi kosztów uzyskania przychodów.

6. Podsumowanie

W opracowaniu przedstawiono najważniejsze problemy związane z właściwą ewidencją instrumentów pochodnych, uwzględniającą przestrzeganie zasad rachunkowości. Zwrócono przy tym uwagę na trudności związane z właściwym odzwierciedleniem skutków zawarcia transakcji z wykorzystaniem instrumentów pochodnych na wynik finansowy podmiotu oraz na potencjalne możliwości kreowania wyniku finansowego poprzez te transakcje. Wskazano także na konieczność odmiennego ujęcia instrumentów pochodnych w ramach rachunkowości bilansowej oraz rachunkowości podatkowej. Rozważania teoretyczne wzbogacono o analizę przykładów liczbowych.

Literatura

- Dziawgo D., *Papiery wartościowe*, [w:] *Podstawy rachunkowości*, wyd. 2 uaktualnione, red. S. Sojak, J. Stankiewicz, TNOiK, Toruń 2004.
- IAS 39 Guideline, KPMG 2000.
- Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych z 12 grudnia 2001 r., znówelizowane 23 lutego 2004.
- Ustawa z 29 września 1994 *o rachunkowości*, urzędowy tekst jednolity DzU 2002 nr 76, poz. 694, z późn. zm.
- Ustawa z 15 lutego 1992 *o podatku dochodowym od osób prawnych*, urzędowy tekst jednolity DzU 2000 nr 54, poz. 654, z późn. zm.
- www.mofnet.gov.pl – Dzienniki Urzędowe Unii Europejskiej przyjmujące i zmieniające międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem 1606/2002 Parlamentu Europejskiego.

Wycena i ewidencja instrumentów finansowych według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej w bankach, materiały szkoleniowe Ernst & Young, Warszawa 2004.

PROBLEMS WITH DERIVATIVES' ACCOUNTING RECORDS IN THE CONTEXT OF PROGRESSING HARMONISATION OF ACCOUNTANCY IN THE EUROPEAN UNION

Summary

As a result of the increasing requirements concerning fast, complete and adequate information on the subject of economy processes the role of the accountancy is growing. This role grew over centuries along with the progressing process of goods exchange and technical development. Among the present challenges of the accountancy, the issues of reserves and derivatives should be mentioned in particular.

In the paper, the crucial problems connected with proper accounting of derivatives with respect of accountancy roles are presented. A special attention is drawn to difficulties connected with a proper reflection of the influence of transactions with the use of derivatives on financial result. Also, the possibilities of creating of financial result through the transactions are stressed. The necessity of different treatment of derivatives within balance sheet accounting or tax accounting is also pointed out. Theoretical considerations are enriched with selected cases.